

Theo Schouw

Witte raaf onder zwarte kraaien

Jacques Schreurs (1893-1966) de laatste priester-dichter

Witte raaf onder zwarte kraaien

Jacques Schreurs
(1893-1966) de laatste
priester-dichter

Theo Schouw

Uitgeverij Leon van Dorp, Heerlen, 2022, 428 pagina's, ISBN 978-90-79226-89-4, € 35,-

Theo Schouw (*1939) schreef over Jacques Schreurs een rijpe biografie. Als journalist en als tijdschriftredacteur heeft Schouw zich ontwikkeld tot een soepel, raak formulerend stilist. Tevens heeft hij diverse proeven van letterkundig meesterschap geleverd: een Nederlandse literatuurgeschiedenis (*Levende letteren*), de historie van de Katholieke Leergangen (*Kleurrijk, Muzikaal en vol Taal*) en biografische studies over de Brabantse cultuurdragers Harry van den Thillard en Jan Naaijkens. Van zijn biografie van Jacques Schreurs mocht men dus hoge verwachtingen hebben.

Met Schreurs kwam Schouw al in aanraking toen hij, zeven jaar oud, met oom Sjeng Roeffen uit Well, in Tegelen de opvoering bijwoonde van het passiespel *Van Gabbatha tot Golgotha*, waarvan Schreurs de tekst geschreven had. Indringender was de kennismaking enkele jaren later, toen Schouw leerling was van het gymnasium in Velzen-Driehuis. Zijn leraar Nederlands Piet van Belkom nodigde met regelmaat bevriende schrijvers in zijn lessen uit:

Anton van Duinkerken, die over zijn verblijf in het gijzelaarskamp in Sint-Michielsgestel sprak, Jan Nowee, de auteur van de spannende *Arendsoog*-boeken, ook Jacques Schreurs, 'dichter in toog'. Evenals Piet van Belkom was Schreurs lid van de congregatie van de Missionarissen van het Heilig Hart (Missionarii Sacratissimi Cordis Iesu, M.S.C.). In de jaren 1960 zou Van Belkom uittreden. Hij was de enige niet. Maar Jacques Schreurs bleef tot zijn dood zijn roeping trouw, al heeft hij eraan geleden.

Op afstand, maar zeer betrokken heeft Theo Schouw de golven van ontkerkelijking en ambtsverlating gadeslagen. Hij was geboeid door het fenomeen van de priester-dichter en verzamelde daarover veel materiaal, maar tot een proefschrift is het niet gekomen. Wel schreef hij in 1993 op verzoek van het Comité Herdenking Jacques Schreurs (thans de Prof. Dr. Timmers Stichting) een kleine, met veel foto's en teksten (poëzie, proza, brieven) verluchte biografie: *De krekel op de harp. De*

In de zaal waar in 1955 het honderdjarig bestaan van de MSC gevierd werd, zit Jacques Schreurs geheel alleen op de derde rij.

priester-dichter Jacques Schreurs MSC (1893-1966). Twee citaten uit de inleiding: 'Er is een tijd geweest dat poëzie goed was, omdat ze van een priester of dominee was. Schreurs heeft de ommekeer meegemaakt: een dichtende priester was bij voorbaat verdacht'; en 'Schreurs is voor zoet en vroom gehouden. Toch heeft hij bitter geschreven'.

Theo Schouw, op weg naar de tachtig en voornemens om zijn materiaal over de priester-dichters, Jacques Schreurs in het bijzonder, aan een archiefinstelling over te dragen, vroeg religiehistoricus Peter Nissen om raad. Die wees hem op de groeiende belangstelling voor auteurs 'die wellicht eerder interessant zijn als representant van hun tijd en van een cultuurstroming dan wegens de literaire kwaliteit van hun werk'. Los van de vraag of Schouw het

eens was met Nissens impliciet gegeven oordeel over de kwaliteit van Schreurs' literaire oeuvre, aarzelde hij met de uitvoering van zijn voornemen. Pas toen hij, weer eens bladerend in de berg paperassen, stuitte op een foto die bij de herdenking van het honderdjarig bestaan van de MSC in 1955 gemaakt was van de in de zaal aanwezigen, wist hij dat Schreurs, die daar eenzaam op de derde rij zat, een biografie verdiende die hem recht zou doen in de verschillende functies en rollen die hij gespeeld heeft in en buiten de geestelijke community waarvan hij deel uitmaakte.

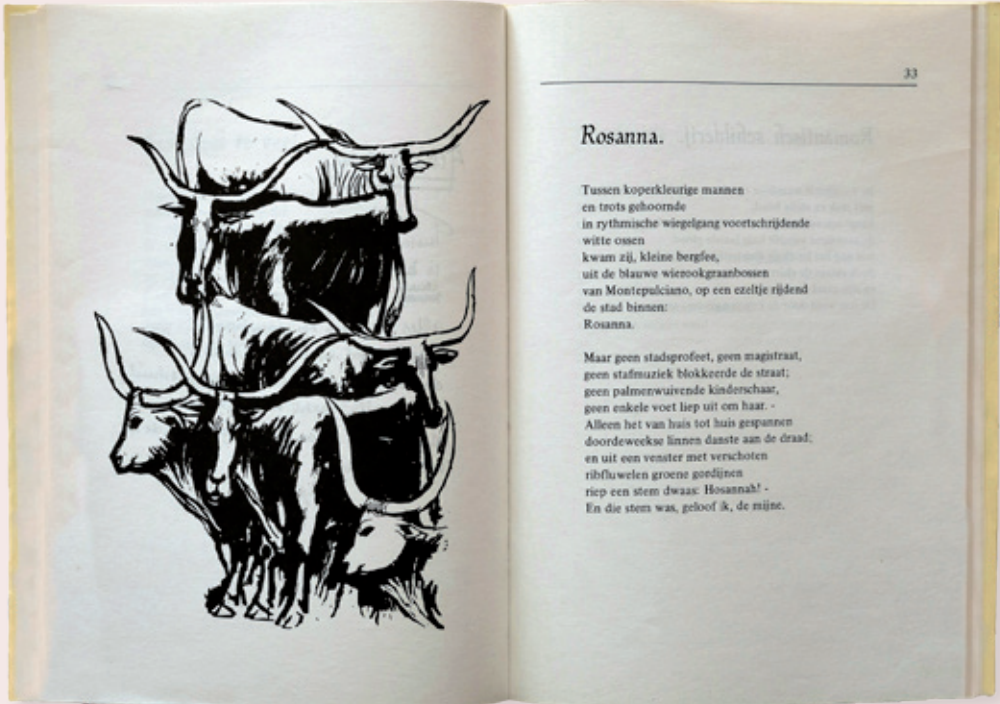
Bij de foto – een metaforisch beeld – stelt Schouw zich de centrale onderzoeksvraag of Schreurs een ongenode gast in eigen huis was of zichzelf uitsloot. Op deze vraag zou een kritische biografie het antwoord moeten geven.

Dus zette Theo Schouw zich toch maar aan het schrijven over deze complexe persoonlijkheid: een getalenteerd dichter en goed verteller, maar ook een introverte eigenheimer die zijn weg zocht in de onrust en de spanningen om hem heen, binnen en buiten de kloostermuren. Geen levensterrein blijft in de biografie onbesproken. Mede dankzij het rijke archiefmateriaal (vooral aanwezig in Archief De Domijnen Sittard-Geleen en in het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven in Sint Agatha) kon hij Schreurs volgen op de verschillende terreinen van zijn werkzaamheid: literair (het tijdschrift *Roeping*), sociaal (*Kroniek eener parochie*), politiek (nazidom, oorlog en verzet), kloosterlijk (gehoorzaamheid en vrijheidsbeperking) en kerkelijk (eenheid onder grote spanning).

Witte raaf onder zwarte kraaien begint met een introductie waarin essentialia uit de biografie verwerkt zijn en de toon, ook stilistisch, wordt gezet. Daarna volgt de uitwerking in 24 hoofdstukken, doorspekt met aansprekende en toelichtende illustraties. De hoofdstukken 1-14 lopen parallel aan Schreurs' leven tot 1953. In de hoofdstukken 15-19 wordt zijn toneelwerk behandeld. De twee volgende, 20 en 21, zoomen in op zijn samenwerking met componisten, in het bijzonder Herman Strategier, op zijn relaties met beeldend kunstenaars, vooral de Brabander Albert Verschuuren, de Limburgers Charles Eyck, Jean Adams en Henri Jonas, en op het korte bestaan van de werkgemeenschap De Brug in het Maastrichtse Dinghuis. Hoofdstuk 22 is gewijd aan Schreurs' dubieuze vriendschap met de strijdbare Albert Kuyle, die zich losmaakte van de progressief-

katholieke schrijversgroep rond *De Gemeenschap* en zich in *De Nieuwe Gemeenschap* aanhanger toonde van fascistisch en antisemitisch gedachtegoed. Hoofdstuk 23 is gewijd aan Schreurs' biografieën van Sint Franciscus, Zuster Clara van Assisië, pastoor-deken Tijssen van Sittard en de priester Guy Homery, stichter van 'de Franse zusters' die het Sittardse ziekenhuis bedienden. Hoofdstuk 24 behandelt Schreurs' laatste jaren, zijn sterven en uitvaart, en de aandacht die hij na zijn dood gekregen heeft, in het bijzonder door de plaatsing van een borstbeeld in Panheel en in Sittard, en bij de feestelijke herdenking van zijn honderdste geboortjaar in 1993.

Deze opsomming van onderwerpen doet de auteur van de biografie overigens onvoldoende recht. Permanent reflecteert hij op Schreurs denken en handelen en op dat van zijn omgeving. Daarbij schuwt hij het oordeel niet, ook als dat zijn 'held' betreft. Zo ontstaat een levendig beeld van de cultuur van de katholieke wereld in de periode 1900-1970, indringend ook door de wijze waarop die in de spelers en tegenspelers, binnen en buiten de MSC, gestalte krijgt. Hoewel mannen daarin de dienst uitmaken, nemen ook vrouwen hun aandeel. Zo bijvoorbeeld Jacques' moeder en zus Tineke; de van hem gecharmeerde zusters in de verschillende kloosters waar hij als rector of gast verbleven heeft; Mathilde, leerlinge van Albert Verschuuren aan de Tilburgse Academie voor Beeldende Kunsten, die de jonge priester-dichter Schreurs bij zijn bezoek aan haar atelier in complete verwarring bracht – de neerslag daarvan vermoedt Schouw in de Mariagedichten uit de bundel *Voor U alleen* (1922); en *last but not*

Het gedicht *Rosanna* verscheen in *Roeping* 35 (1959-1960) 240. Verlucht met een tekening van Charles Eyck werd het opgenomen in de postuum verschenen bundel *Nieuwe gedichten* (Sittard 1979), die door Theresia Spanjaard bezorgd werd. Foto Jan van Tol.

least de onderwijzeres Theresia Spanjaard, die 'pater Schreurs' met haar banjo-spelende Wielewalen assisteerde bij zijn bedeltochten voor de financiering van de H. Hartkerk van Overhoven-Sittard (ontworpen door architect Jos Wielders en gebouwd in 1929-1930). Met Spanjaard, die vele jaren als Schreurs' secretaresse en chauffeur fungeerde, maakte Theo Schouw in 1993 een pelgrimage langs de plaatsen waar Schreurs geleefd en gewerkt heeft. En zij vertelde, geëmotioneerd soms: '(...) onze relatie was sereen en ongrijpbaar (...) hij kon zich aan niets en niemand binden (...) ik hoopte in mijn jonge jaren dat hij bij mij ooit zijn thuis, zijn rust zou vinden (...) maar ik zie niet om in wrok (...) het geloof kan spijkerhard zijn (...)'

Vanaf zijn veertiende jaar groeide Jacques Schreurs op onder supervisie van de MSC. De

priesteropleiding die hij er ontving, vormde een generatie 'kinderen van de indoctrinatie'. Zich bevrijden werd een opgave. In 1919 werd hij priester gewijd en aangesteld als surveillant aan het kleinseminarie in Tilburg. Daar kon hij rijpen. Vanaf 1920 verschenen zijn gedichten, melodieus vanaf het begin, in diverse tijdschriften. In 1922 volgden de eerste bundels: *Voorjaar* ('Hoor even, ik vertel je wat: / Ik heb vandaag de vlag maar uitgestoken / omdat de lucht iets zeer bijzonders had / omdat de winden zo naar bloemen roken') en *Voor U alleen* ('Het sneeuwde wat, het waaide wat / Een man met een lantaren / kwam uit zijn huis: wat lichtte dat! / Hij ging en stond en wachtte wat (...) / De sneeuw viel in zijn haren').

Hij viel in de smaak. Zijn gedichten werden overgeschreven en opgenomen in bloem-

lezingen. Maar in 1924 besloot de gezaghebbende Hendrik Moller, die Schreurs nog maar pas betrokken had bij het tijdschrift *Roeping* en hem daarin diverse *evergreens* had laten publiceren, aan de kortstondige roem van de jonge dichter een eind te maken. Hij boorde Schreurs' nieuwe bundel *De bloeiende wijnstok* de grond in. De essayist Dirk Coster, die het in zijn bloemlezing *Nieuwe geluiden* (1924) voor Schreurs opnam, liet hem weten: 'ik ken niemand die niet 't 'Viaticum' [Daar lag een man op een verre hoof / Die man was krank tot de dood en droef] en 'De Bedelbroeder' [Broeder, waar ben je met je witte baard] genoten heeft'. Maar Schreurs was hevig geraakt en liet als dichter enkele jaren niet meer van zich horen.

In 1923 werd Schreurs overgeplaatst naar het jonge rectoraat in Overhoven-Sittard, waar hij werd ingezet bij het sociaal werk in de wijk Stadbroek en het woonwagenkamp. Zijn leven als 'herdershond' viel hem zwaar, maar leverde ook de stof voor zijn *Kroniek eener parochie*, waaruit Willy van Hemert later zou putten voor zijn zestiendelige televisieserie en de lucratieve bewerking ervan in boekvorm. Het werd Van Hemert aangerekend dat tijdens die hele operatie de naam van Jacques Schreurs niet genoemd werd. Toen *Dagboek van een herdershond* op initiatief van Albert Verlinde in 2022 met niet minder succes als musical op de planken werd gezet, kreeg Schreurs, althans in het programmaboekje, de eer die hem toekwam.

Na de tropenjaren in Overhoven werd Schreurs in 1936 door zijn congregatie voor de literatuur vrijgesteld, al stond hij wat woonplek, gangen en wegen betreft blijvend onder

supervisie van het MSC-bestuur. Schreurs' vrijstelling van het parochiewerk was noodzakelijk geworden, omdat hij vanaf 1933 velerlei activiteiten was gaan ontplooiën op literair gebied. Er verschenen dichtbundels (*Nis en nimbus* 1933, *Kleine liederen van dood en leven* 1938), hij schreef teksten voor toneel-, openlucht- en massaspelen (over Lidwina van Schiedam 1933 en Norbert van Gennep 1934, bij het eeuwfeest van Sint Servatius 1934 en de heiligdomsvaart van Susteren 1937) en een wagenspel (*De Pietà* 1938). In 1935 verscheen een door Bernard Verhoeven samengestelde bloemlezing uit zijn eerste bundels (*Sterren en dauw* 1935) en ontving hij de opdracht voor het schrijven van het Tegelse passiespel (*Van Gabbatha naar Golgotha* 1937). Zijn eerste roman (*De bruid die hij niet verwachtte*) verscheen in 1940, het jaar daarop het eerste deel van de trilogie *Kroniek eener parochie*. Het was een explosie van teksten (poëzie, proza, toneel), waarmee hij een breed, ook niet-literair geschoold publiek bereikte, en waarvan de baten rijkelijk in de kas van de MSC stroomden.

De Tweede Wereldoorlog was voor Schreurs in diverse opzichten een ongelukkige tijd. Theo Schouw heeft zijn niet steeds gelukkige optreden en opvattingen scherp geanalyseerd. Dat gold voor zijn deelneming in het verzet (al heeft hij die met ingrijpende gevangenschap moeten bekopen) en voor zijn vriendschap en vergaande tolerantie voor personen die vóór en tijdens de oorlog met de nazi's heulden.

Na de oorlog zette Schreurs zijn literaire activiteit onverminderd voort. Er verschenen enkele dichtbundels, veel toneelwerk (gemeen-

schapsspelen, een oratorium, declamatoria), vertellingen (*Het glazen paardje*), romans (*Het Godsbewijs van dokter Chantrain*, de delen 2 en 3 van de *Kroniek eener parochie*) en een reisverslag (*Pelgrimstocht door Franciscaans Italië*). Een nieuw door hem beoefend genre was de biografie, door Schouw besproken in hoofdstuk 23. Op verzoek van enkele zustercongregaties beschreef hij de historie van hun werkzaamheden.

Wat de poëzie betreft, maakte Schreurs zich in zijn laatste levensjaren los van de traditionele vormen. Zo ontstonden aangrijpende gedichten, die nog wel in *Roeping* verschenen, maar pas werden gebundeld toen hij bijna vergeten was.

Biograaf Theo Schouw bij het graf van Jacques Schreurs op het kloosterkerkhof bij kasteel Stein.

Gebed om deernis

*Het liefste dat iemand bezitten kan
Zal ik nimmer verliezen,
Omdat ik het niet bezit;
Ik zal geen nachten doorwaken
Aan het ziekbed van mijn kind,
Omdat ik geen bezit;
Ik zal niet gebroken staan
Bij het doodsbed van mijn vrouw,
Omdat ik geen vrouw bezit;
Geen enkele tedere hand ook
Zal mij de ogen sluiten,
Geen mond met een laatste kus
Een verbond bezegelen dat er niet was;
Ik zal eenzaam uitgaan,
Eenzamer dan ik ben ingegaan;
Eenzamer dan ik geweest ben,
Zal ik eenzaam zijn in mijn dood.
Eenzaam!*

Theo Schouw heeft een bijzondere biografie geschreven. Hij kon beschikken over rijk bronnenmateriaal en was ook uit eigen ervaring en door persoonlijke contacten vertrouwd geraakt met de gemeenschap waarin Jacques Schreurs en zijn metgezellen het leven deelden. Die persoonlijke betrokkenheid geeft de biografie een warme kleur. Zo groot is het engagement met de *dramatis personae* dat Schouw daarin soms verder gaat dan het historisch bedrijf toelaat. Dat is bijvoorbeeld het geval als hij citaten uit de (sterk autobiografische) *Kroniek eener parochie* zonder commentaar inlast in zijn verhaal over Schreurs' leven. Of – ik las het met een glimlach van begrip – als hij het isolement van Schreurs binnen de congregatie

vergroot in zijn beschrijving van de zaal waarin het honderdjarig bestaan van de MSC gevierd werd: in feite zat Schreurs niet op de vijfde, maar op de derde rij, en waren er achter hem geen vier, maar twee rijen ‘nagenoeg lege stoelen’. Ook zijn er in de tekst enkele gaten gevallen, wat een mee-lezer waarschijnlijk had kunnen voorkomen, bijvoorbeeld bij het citaat uit de *Kroniek* op pagina 135 en de breuk in de tekst tussen de pagina’s 374 en 375. Een lijst van geraadpleegde bronnen en literatuur ontbreekt. Blijkbaar was de auteur van mening dat hij kon volstaan met de verwijzingen in de noten.

Schouw sluit zijn beschrijving van de eenzame Schreurs bij de herdenking van het eeuwfeest van de MSC af met de vraag: ‘Was dit de plaats die de gevierde romanschrijver, dichter, toneelschrijver, essayist, journalist-publicist, inleider en causeur verdiende? Ongenode gast in eigen huis? Of sloot hij zichzelf uit?’. Op deze vraag heeft Schouw een genuanceerd en tevens intrigerend antwoord gegeven. Het nodigt uit tot nadere kennismaking met deze waardevolle, boeiend geschreven biografie.

Witte raaf onder zwarte kraaien is een boek waarvoor ook de uitgever een compliment verdient. Els Gulpen tekende voor de fraaie vormgeving. Zij koos licht getint, mat papier. De bladspiegel ademt rust. Ieder hoofdstuk begint met een kapitaal in bruin en citaten worden geplaatst op een lichtbruine achtergrond. Verder wordt geen kleur gebruikt, ook niet voor de talrijke illustraties. Het boek is degelijk gebonden.

Lou Spronck